

Вступ

Стефан Величенко, Володимир Кравченко

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

*Випуск 4. Спеціальне видання: *Rossia et Britannia:**

Імперії та нації на окраїнах Європи.

– Харків: Новий Вид, 2001. – С. 5-7.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4–87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

© Східний інститут українознавства імені Ковальських

© Автор статті

© Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

© Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

ВСТУП

Сполучене королівство та Російська імперія – багатонаціональні держави, які прагнули, але виявилися не в змозі створити єдині нації з підвладних їм народів. Етнічні шотландці, українці, ірландці та поляки, що виступали одночасно в ролі як пригноблених, так і гнобителів у Британській та царській імперіях, мали багатогранні ідентичності, поділяючи традиції сентиментального націоналізму. З них націоналісти оплакували свою долю, у той час, як лоялісти, разом з анлійцями та росіянами, вважали їхні нарікання необґрунтованими й тривіальними. При цьому сторонні люди часто навіть не могли відрізнити пригноблені меншості від їхніх гнобителів.

Статті, зібрані в спеціальному випуску збірника «Схід-Захід», простежують зв'язок між національними ідентичностями та інституціями відповідно на східній та західній окраїнах Європи. В них порівнюється царська політика по відношенню до України та Польщі з політикою Англії щодо Шотландії та Ірландії – «Британській імперії в Європі» – а також реакція на цю політику з боку українців, поляків, шотландців та ірландців. Автори досліджують вплив законів, обставин, образів та термінології на формування та репрезентацію національних і наднаціональних ідентичностей. Вони нагадують нам, що модерна держава може не лише підтримувати, а й розмивати відмінності між периферіями, що царська культурна «русифікація» може бути краще зрозумілою в термінах політичного вибору, ніж закономірного результату самодержавства, що політично-правова автономія є не менш важливою для національних рухів, аніж етнічність чи фольклор. Двоє з авторів у дискусійному плані звертають увагу на недоліки компаративістської методології та ставлять питання про можливість коректного порівняння Шотландії та України в принципі.

Європа змінюється з континенту централізованих національних держав на конфедерацію регіонів, а її лідери мусять мати справу з історичною спадщиною та безпрецедентними викликами. З одного боку, авторитаризм, поряд з демократією, продовжує зберігати вплив на політичне життя Європейського Союзу. Традиції децентралізованої демократії, верховенства закону, що простежуються з античних

Греції та Риму через протестантську Реформацію та народні рухи, втілюються сьогодні в Європейському парламенті, Раді регіонів і Європейському суді. Натомість спадщина централізованого авторитаризму, властива практиці католицької церкви, політиці доби Камералізму, діяльності бізнес-корпорацій, деяким політичним режимам ХХ ст., є відчутною в окремих аспектах діяльності Європейської комісії, Організації з безпеки та співробітництва Європи та Європейського центрального банку. Яка саме спадщина виявиться вирішальною, передбачити важко, але територіальна експансія та нові транснаціональні організації, поза сумнівом, матимуть свій вплив на майбутнє. Поширення Євросоюзу за рахунок лише країн колишнього Радянського блоку може перетворити цю організацію з тридцяти учасників на наднаціональну поліетнічну державу з населенням більше ніж 500 млн. чоловік, 40 різними комісіями та щонайменше 1000 членами парламенту. Прихильники цієї ідеї сподіваються, що подібна супердержавна, яка базуватиметься на «європейській» системі цінностей, створить умови для відновлення національних регіонів завдяки щедрим фінансовим субсидіям. Скептики вказують на безальтернативне нав'язування з боку Євросоюзу правил гри щодо прав меншостей східноєвропейським урядам, а також на той факт, що критерії вступу до Євросоюзу навіть не обговорюються. Їхні аргументи нагадують нам аргументи Монтеск'є та Катерини II про те, що великі країни мають управлятися деспотичними методами, у той час, як Джон Стюарт Мілль сумнівався з приводу того, чи можливі вільні інституції в країнах з багатонаціональним складом населення. Транснаціональні, горизонтально структуровані корпорації та недержавні організації – кримінальні та легальні – розмивають територіальні критерії лояльності та вертикально орієнтовані структури виробництва та адміністрації. Ці нові організації ставлять лідерів перед проблемою узгодження інтересів наднаціональних космополітичних груп, що виграють від глобалізації, з тими локальними національними групами, які не належать до транснаціонального корпоративно-інформаційного світу.

Сьогоднішні ірландці та поляки принаймні впевнені, що Європейський союз дає їм більше, ніж колись могли дати, відповідно, Англія та Росія. Шотландці та українці не мають єдиної думки щодо членства в Євросоюзі; не всі вони будуть згодні з тим, що їхні стосунки, відповідно, з Англією та Росією, були небажаними чи руйнівними для них. Англія та Росія, з свого боку, мають певні застереження щодо

нової Європи, не поспішаючи з вступом до неї. Було б цікаво порівняти права, які вони надавали своїм національним меншинам у минулому, з умовами членства у Євросоюзі. Якщо обидві країни справді визнають ці останні, малоймовірно, що британські «неписані» конституційні та російські авторитарні традиції матимуть більшу вагу в Євросоюзі, ніж історичний досвід Франції, Німеччини чи Австрії. Незважаючи на це, Британія та Росія є наочними прикладами, відповідно, демократичної та авторитарної моделі держав, які мали в минулому проблеми, подібні до тих, що стоять сьогодні перед Євросоюзом. У той час, як влада намагається зберегти єдність великої території та населення задля достатку, даючи собі раду з націоналізмом і демократією, лідери національних меншостей прагнуть запобігти перетворенню єдності на однорідність.

*Стефан Величенко,
Володимир Кравченко*